

HAMĀRĪ ADHYĀPIKĀ. TANULMÁNYOK INDIÁRÓL NÉGYESI MÁRIA TISZTELETÉRE

Szerk. Ittész Máté. ELTE Eötvös Kiadó–ELTE BTK Indológia Tanszék,
Budapest, 2018, 335 oldal

Négyesi Mária hatvanötödik születésnapjára készült ez a huszonöt tanulmányból álló kötet *Hamārī adhyāpikā*, azaz *A mi tanárnőnk* címmel, amely híven tükrözi nemcsak a tanárnő pedagógiai és tudományszervező munkáját – mivel a szerzők nagy része tényleges tanítványaiból áll –, hanem a magyar India-kutatás sokrétűségét is, amelyhez Négyesi tanárnő mint az Indológia Tanszék vezetője és a hindi nyelv és irodalom tanára aktívan hozzájárult. A tanulmányokat a szerkesztő, Ittész Máté a *Köszöntő*, a *Tabula gratulatoria* és a *Szerkesztői megjegyzések* után a szerzők neve szerinti ábécésorrendben közölte, amivel részben az egyes írások egyenrangúságát biztosította, részben pedig a szerteágazó témáknak köszönhetően egyfajta tarka virágfüzért (*puṣpamālā*) kínált fel az ünnepeltnek. Az alábbiakban ezt a sokszínű ajándékot tematikai-időrendi felbontásban mutatom be, bár ennek a csoportosításnak a létjogosultsága helyenként nyilván megkérdőjelezhető.

1. Szanszkrit szépirodalom

A magyar indológiai hagyományokhoz hűen több tanulmány foglalkozik szépirodalmi kérdésekkel, főként a szanszkrit irodalomra vonatkozóan. Balogh Dániel (A szanszkrit időmértékes verselés; 31–48. old.) hasznos leírással és táblázatokkal foglalja össze a szanszkrit verselés alapformáit, ami nagyon jó kiegészítésként szolgál Michael Hahn és Andrew Ollett hasonló szintetikus munkáihoz. Mint a szerző írja, a cikk elsősorban ismeretterjesztő jellegű, és hasznos mankóként szolgálhat a következő indológusgenerációknak. Ehhez azt lehetne hozzátenni, hogy nemcsak diákoknak, de kutatóknak is hasznos lesz ez a pontos és nagyon jól áttekinthető összefoglalás. Érdeklődőknek, diákoknak és kutatóknak emellett szintén ajánlható az alábbi online versazonosító program annak ellenére, hogy még nem tökéletes: <https://sanskritmetres.appspot.com>.

A tanulmány hasznossága mellett egyes lábjegyzetei kifejezetten szórakoztatóak, mint például: „a metrumhűség oltárán elvérzett *ásokafából* „ásoka” lett” (41. old./31. jegyz.); „[...] de ettől még a *śloka* határozottan *nem* magyaros felező nyolcas. Aki a *ślokát* „PAMpapampa-PAMpapampa-PAMpapampa-PAMpapampa” ritmusra recitálja, az egyéb galádságokra is képes” (38. old./21. jegyz.). A cikk vége Ashwini S. Deo 2007-ben megjelent cikkére építve érdekes

evolúciós hipotézist említ,¹ mely szerint a szanszkrit verselés a szótagszámláló verstől a kötött kadencia fokozatos terjeszkedésével a szótagszinten kötött időmértékes versig juthatott el.

A költészetnél maradvány, Déri Balázs Bhartṛhari-fordítása és „ellendala” (Óda a régi idők lányairól; 65–66. old.) nem csak stílusgyakorlat, bár annak is felfogható. A műfordítást, mely különösen hű az eredeti szanszkrit vershez, a szanszkrit költői képeket felhasználó *Palinódia a hajdani dámákról (kissé régies modorban, daktilusokkal)* nagyon jól ellenpontozza: a keleti erotikus verssel szemben egy magyar, illetve klasszicizáló vershagyományra építő, eklektikus-archaizáló (klasszikus verselés, századelőt idéző szecessziós képek), kicsit nosztalgikus, kicsit gúnyolódó költeményt kapunk. Egyfajta párbeszéd ez két nagyon különböző költői hagyomány között, melyek közt mégis lehet valamilyen hidat találni.

Másfajta dialógus kérdését veti fel Válóczy Róbert írása (A közönség szerepe a klasszikus indiai színházban; 315–324. old.). Valójában nemcsak dialógusról van itt szó, hiszen három elem, a költő-szerző, az előadó társulat és a befogadó közönség hozza létre együtt a színdarabot. Ezt a három pillért és a három elem dinamikáját ismerteti az írás a klasszikus indiai színházesztétika és annak története szempontjából. A tanulmány elsődleges célja ismertető jellegű, de néhány ponton az olvasóban felmerülhetnek kérdések. Bár a klasszikus indiai színház nyilvánvalóan nem csak a legfelsőbb társadalmi rétegeket célozta meg, mondhatjuk-e azt, hogy a „tömegek szórakozása volt” (319. old.)? Vajon állítható-e, hogy „a *Nāṭyaśāstra* utáni évszázadokban a színházi gyakorlat alapjaiban nem változott,” hogyha szinte semmiféle valós támpontunk nincs arra, pontosan hogyan adták elő a darabokat ezekben a korszakokban? Továbbá mi volt a három pillér mellett a patrónusok, mecénások szerepe, hiszen végeredményben ők tartották életben ezt a színházi hagyományt. Egy általános ismertető írásnak természetesen nem feladata minden kérdést felvetni. Az írás utolsó mondata („nincs színház közönség nélkül”) nyilvánvalóan érvényes lehet a klasszikus indiai színházra is, de a legtöbb hagyományos indiai színház szakrális eredetét figyelembe véve elgondolkodtató, hogy a közönség istenekből is állhat, vagyis a közönség koncepciója is sokszor gyökeresen más, mint az alapvetően „világi” színházi hagyományokban.

Visszatérve a költészethez, Ittész Máté tanulmánya (Hervadhatatlan hírnév; 127–132. old.) a „hervadhatatlan hírnév” (*ākṣitam śrāvaḥ*) kifejezésről a *Rgvedában* a szöveg mint költészeti mű elemzésére épül. A szöveggörnyezet részletes tanulmányozása révén arra a következtetésre jut, hogy bár a kifejezés nem formulajellegű, konkrét versbeli elhelyezése jelentőséggel bír. A témában

¹ Ashwini S. Deo, The Metrical Organization of Classical Sanskrit Verse. *Journal of Linguistics* 43 (2007) 63–114.

érdekes adalékokkal szolgálhatnak még Louis Renou tanulmányai a védikus költészetről és Georges-Jean Pinault cikke.²

A kötet egy másik tanulmánya (*A purohita* alakja a *Raghuvamśa*-ban; 67–86. old.) is idéz védikus szövegeket, bár csak közvetve, a *purohita* avagy házipap szerepének kapcsán Kālidāsa *Raghuvamśa* című művében. Dezső Csaba részletesen bemutatja, hogy a Raghu-dinasztia főpapja, Vasiṣṭha jelen van és házipapként szolgálja a dinasztia több generáción keresztül. Legendás-mitikus szereplő lévén, ez nem okoz gondot a történetben, s ezáltal Vasiṣṭha személye tartja egyben nemcsak a dinasztia, de az arról szóló költői alkotást is. A tanulmány első része a *purohita* általános és a *Raghuvamśa*-ban betöltött szerepét elemzi, míg az utolsó harmada inkább Aja uralkodó gyászára koncentrál, érdekes párhuzamot vonva Kālidāsa *Śakuntalā*-jával és Áśvaghoṣa *Buddha élete* című költeményével. A közös elem a Buddha és Aja történetében az, hogy egyik esetben sem sikerül a *purohit*ának az uralkodót meggyőzni és eltéríteni eredeti elhatározásától. Így bár a tanulmány eleje – a normatív szövegekkel egybehangzóan – azt sugallja, hogy a *purohita* nagy hatalommal bír, a legnagyobb kérdésekben, végül is úgy tűnik, nem tudja befolyását érvényesíteni.

2. Filológia, mitológia, történelem

Egészen más szemszögből vizsgálja a *Raghuvamśát* Száler Péter, akinek tanulmányát (Egy különös barátság, Śiva ajándéka és a kígyóváros. A Pāṇḍya király Kālidāsa *Raghuvamśa* című eposzában; 263–272. old.) a filológiai-történelmi kategóriába lehetne sorolni. Ez nem azt jelenti, hogy Dezső Csaba tanulmánya nem járul hozzá sok filológiai adalékkal a *Raghuvamśa* szövegtörténetéhez, hiszen például a kevésbé ismert és épp kiadás alatt álló Vallabhadeva-féle változatot idézi. De míg Dezső Csaba a *Raghuvamśát* elsősorban szépirodalmi műként kezeli, addig Száler Péter a költemény egyes részleteit mitológiai forrásként tárgyalja.

A tanulmány először is azt vizsgálja, hogyan jelenik meg Kālidāsa művében Dél-India és az ott uralkodó Pāṇḍya király, aki egyedi módon magától Śivától kap fegyvert, Rāvaṇával szövetkezik, és városát Kígyóvárosnak hívják. Érdekes módon ezek az elemek a Maturai helyi mitológiáival foglalkozó *Hālāsyamāhātmya* című műben is fellelhetők, mint ahogy Maturai legendáihoz tartozik az is, hogy kígyó mérte ki a város kerületét (bár a Maturai név nem jelent Kígyóvárost). Maturai a Pāṇḍya-dinasztia fővárosa volt, és a fenti megfelelések arra engednek következtetni, hogy Kālidāsa bizonyos mértékben kapcsolatba kerülhetett a Pāṇḍya-mondavilággal. Ennek a ténynek a kimutatása

² Georges-Jean Pinault, *Compétition poétique et poétique de la compétition*. In: *La langue poétique indo-européenne*. Éd. Georges-Jean Pinault–Daniel Petit. Leuven, 2006, 367–412.

nemcsak azért fontos, mert rámutat arra, hogy Kālidāsa nem kizárólag költői hagyományokra támaszkodott, mikor a korabeli India régióit bemutatta, hanem azért is, mert felhívja a figyelmet arra, hogy Észak- és Dél-India között az átjárás nem volt annyira ritka, mint ezt sokszor feltételezzük, különös tekintettel a dél-észak irányra.

A kötetben két másik írás is Dél-Indiával kapcsolatos kérdéseket vizsgál. Ruzsa Ferenc (Hol nem volt az ősi tamil főváros? Különféle legendák; 239–250. old.) kimutatja, hogy az ősi tamil főváros mai napig elfogadottnak tartott tudományos azonosítása Kor̥kaival tévedésen alapul. Bár a legendás főváros nem azonosítható, a tanulmány végén említett feltételezés valószínűnek tűnik, miszerint – csakúgy, mint Maturai esetében – Kor̥kai városát utólag azonosították a legendás ősi fővárossal. Így a cikk nemcsak arról szól, hol *nem* volt az ősi tamil főváros, hanem rámutat egy fontos hagyományújító folyamatra is: ha a régi mitikus helyek valamilyen oknál fogva feledésbe merülnek, a legendák, mintegy természetes módon, átrendezik a képzeletbeli térképet.

Ókori tamil témáról szól Ferenczi Roland írása is (A Cēra király bőkezű ajándékai a *Patirruppattuban*, avagy miről ismerszik meg egy igazi hős?; 87–100. old.), mely egyrészt szembeállítja a dél-indiai ajándékozás intézményét az észak-indiaival, másrészt sorra veszi a Cēra királyok ajándékait a róluk szóló tamil *panegyricus*-sorozatban. Végül az ajándékozást mint a csereforgalom részét és a rómaiakkal való kereskedelem egyes elemeit tárgyalja, és arra a következtetésre jut, hogy az ajándékozás, mely mindig kötelezően egyoldalú volt, nyilván nem lehetett a rómaiakkal való kereskedelem fő formája, mint ahogy ezt a költői túlzás állítja, de valószínűleg annak fontos kiegészítője volt az úgynevezett „presztízsjajándékok” révén.

Ókori *kṣatriyákról* szól Körtvélyesi Tibor cikke is (Íjkerítés, nyílág; 181–196. old.), de a helyszín ezúttal Észak-India, és a források a buddhista *Mahāparinibbāna-sutta* és a szanszkrit eposzok. A cikk kellő óvatossággal és figyelemre méltó pontossággal párhuzamot von a Buddha hamvasztásának részletei és az epikus királyok hamvasztása között. Mindkét esetben a testet olajteknőbe teszik; az égetés után dárda-, illetve íjkerítést állítanak az égetőhely köré a Buddhánál, az epikus hős, Bhīṣma pedig egy nyílágyravatalon fekszik. A számos hasonlóság, illetve megegyezés azt mutathatja, hogy a buddhista történet közvetetten vagy közvetlenül az epikus elbeszélésből táplálkozott. Érdekes és meggyőző feltételezés továbbá az is, hogy „a *sutta* összeállítói azzal, hogy a Buddha halálát tudattalanul vagy hallgatólagosan valamiképp Bhīṣma halálával kapcsolták össze, talán azt tudatták szomorúan az utókorral, hogy a Buddha éppúgy elbukott a saṅghán belüli béke megteremtésében, mint ahogyan Bhīṣma a háború megakadályozásában” (194. old.).

Még északabbra jutunk Wojtilla Gyula tanulmánya révén (*Brāhmaṇa*életrajz-töredékek a középkori Kashmirból. Történetek a *Kathāsaritsāgarából*;

325–335. old.), mely *brāhmaṇa*életrajz-töredékeket vizsgál történeti-filológiai szempontból a 12. századi híres kasmíri mesegyűjteményben, a *Mesefolyamok óceánjában*. Nagyító alá kerül egy Varṣa nevű *brāhmaṇa* és tanítványainak története, akik közt olyan híres nyelvészek akadnak, mint Vararuci és Pāṇini. Bár a történet nyilvánvalóan sok fiktív és tipizáló elemet tartalmaz, több részlet is van, mely valószínűleg hiteles információval szolgál a 12. századi Kasmír társadalmi és kulturális viszonyairól, például a színészek társadalmi helyzetéről vagy a tanítás-tanulás hagyományos módjáról.

3. Történelmi források vizsgálata

Míg a fenti tanulmányok nagyrészt szépirodalmi szövegeket vizsgálnak, több cikk is foglalkozik nem szépirodalmi forrásokkal történelmi vagy társadalomtörténeti szempontból.

Hidas Gergely és Kiss Csaba közös írása a kevert kasztokról a középkori Indiában (Középkori kevert kasztok; 111–126. old.) fontos forrást tesz elérhetővé, mivel a szanszkrit *Kasztok elemzése* című mű, amelynek a cikk egy jelentős részét összefoglalja, nemcsak hogy fordításban nem ismert, de az eredeti és egyetlen kiadása is megbízhatatlan. A szerzők így két kézirat és a megfelelő szövegpárhuzamok segítségével rekonstruálták a szanszkrit forrást, amely alapján az összefoglaló készült. A felsorolt és leírt 90 kasztból érdekességképpen megemlíthető például a királyi ernyőhordozó, a dobozkészítő, a kígyóbűvölő, a guberáló vagy a patkányirtó.

A történettudomány viszonylag új ágával, a tengeri történelemmel avagy thalasszológiával foglalkozik Aklan Anna írása az indiai történettudomány szemszögéből (Tengeri történelem: thalasszológia és az Indiai-óceán-tanulmányok; 15–30. old.). A thalasszológia kialakulásának rövid ismertetője után az Indiai-óceánnal kapcsolatos tengerkutatásokról esik szó. A cikk felhívja a figyelmet arra, hogy az indiai és délkelet-ázsiai kapcsolatok szempontjából a tengeri történelem meghatározó fontosságú, és hogy célszerű lenne – az óceánok között is – nagyobb földrajzi-történelmi-kulturális egységekben gondolkodni. Az alapos bibliográfiához az Indiai-óceánnal kapcsolatos tengerkutatás kapcsán hozzá lehetne még adni Bérénice Bellina írásait és szerkesztett köteteit,³ illetve Andrea Acri munkáit és szerkesztett kötetait.⁴

³ Például: *Khao Sam Kaao. An Early Port-City between the Indian Ocean and the South China Sea*. Éd. Bérénice Bellina. Paris, 2017.

⁴ *Esoteric Buddhism in Mediaeval Maritime Asia. Networks of Masters, Texts, Icons*. Ed. by Andrea Acri. Singapore, 2016; *Spirits and Ships. Cultural Transfers in Early Monsoon Asia*. Ed. by Andrea Acri–Roger Blench–Alexandra Landmann. Singapore, 2017.

Jeney Rita írása (Magyar régészeti kutatások Dél-Ázsiában a 19–20. században; 133–146. old.) ezzel ellentétben inkább visszatekintő jellegű, mivel a dél-ázsiai magyar régészeti kutatásokat tárgyalja az elmúlt kétszáz évben. A cikk vége optimista kicsengésű, és előrevetít egy lehetséges jövőbeli indiai–magyar régészeti együttműködést. Sajnos nagyon kevés esély van arra, hogy India megváltoztassa ezzel kapcsolatos megszorító politikáját (tudniillik külföldi régészek nem dolgozhatnak Indiában), ami bizonyos módon érthető, hiszen rengeteg műemlék és régészeti anyag kerül ki illegálisan az országból. De talán egy-egy konkrét projekt erejéig megvalósítható lehet egy ilyen együttműködés, mint ahogy azt a bangladesi Mahāsthān-projekt kivételes esete mutatja francia–bangladesi együttműködés keretében.

Ókori görög és ind források, főként feliratok elemzése alapján próbálja meghatározni Gaál Balázs és Tóth Ibolya tanulmánya (Zöldségevő vagy húsevő Ásoka?; 101–110. old.), Ásoka király vajon tényleg vegetáriánus volt-e, és pontosan milyen értelemben. Az állatvédelem szándéka egyértelműen megnyilvánul az ediktumokban, ugyanakkor a király néppel szembeni elvárásai, ahogy a szerzők kimutatják, valószínűleg ennél reálisabbak voltak. Az egyik feliratnak a cikk végén található értelmezése – miszerint az élőlényekkel való részvét gyakorlása különösen vonatkozik az elefánthajcsárokra, a büntetésvégrehajtókra, a lóidomárookra és a *brāhmaṇákra* – érdekes és meggyőző.

4. Buddhizmus

Szintén epigráfiai tárgyú Szántó Péter-Dániel írása (Śrīmitra, egy tantrikus buddhista mester a Gāhaḍavāla-udvarban; 273–280. old.). A szerző egy különleges 12. századi, Bodh-Gayā környékén talált felíratra hívja fel a figyelmet, mely egy Śrīmitra nevű buddhista mester barlangkápolna kialakításának céljára szánt adományát örökíti meg. A felirat részletesen jellemzi és dicsőíti Śrīmitrát, ezért egyedülálló adatokat tartalmaz egy történelmileg létező tantrikus buddhista mesterről, annak ellenére hogy a leírásba nyilvánvalóan fiktív elemek is vegyülnek. A felirat egyik érdekessége, hogy – amint ezt Szántó Péter-Dániel kimutatja – saiva terminológiát is használ az amúgy egyértelműen buddhista hangvételű szövegben.

A buddhizmus tematikájához tartozik két másik írás is: Kakas Beáta cikke Kamalaśīla *Bhāvanākramáiról* (Az együttérzés gyakorlata és a *bodhisattvai* attitűd Kamalaśīla *Bhāvanākramáiban*; 147–164. old.) és Szanyi Szilvia esszéje az álmok szerepéről a *yogācāra* filozófiában. Kakas Beáta rövid történeti-filozófiai bevezető után a nagy együttérzés és a *bodhisattva*-attitűd kultiválásának gyakorlatát írja le Kamalaśīla műve szerint, majd az első *Bhāvanākrama* (A medi-

táció fokozatai) elejének jegyzetekkel ellátott fordítását közli a szanszkrit és a tibeti változat alapján.

Szanyi Szilvia írása (Az álmok szerepe a *yogācāra* filozófiában; 281–290. old.) szintén ismertető jellegű, amennyiben egy népszerű kérdést vet fel: az álomhasznlat, illetve álomargumentum episztemológiai és ontológiai szerepét és jelentőségét Asaṅga, Vasubandhu és Dharmakīrti filozófiájában. A cikk hasznos összefoglalót ad az álompéldával kapcsolatos három problémáról: az álom és valóság különbségének kérdéséről, az álmokban elkövetett tettek etikai státuszáról és a más elmék létezésének problémájáról.

Megjegyzendő, hogy ezen a hármon felül a kötet számos más tanulmánya is a buddhizmussal foglalkozik, így a fentebb említettek közül Körtvélyesi Tibornak a Buddha hamvasztásával foglalkozó cikke, valamint Gaál Balázsnek és Tóth Ibolyának a buddhista Ásókáról közölt tanulmánya részben ide is tartozik.

5. Képzőművészet

A kötet két képzőművészeti tanulmányából az első, Mecsi Beatrix esszéje (Buddhista szentek Indiából a kelet-ázsiai művészetben; 197–206. old.) szintén buddhista témájú. A szerző főként a kínai – és részben a koreai – *arhat*-ábrázolások történetét elemzi, nemcsak a fennmaradt műalkotások, hanem írásos források alapján is. A buddhista ikonográfia mellett az „idegenábrázolásról” is képet kapunk, mivel az *arhat*okat hangsúlyozottan idegenszerűen, indiai vonásokkal kísérelték meg reprezentálni.

A másik tanulmány szorosabban véve indiai tárgyú. Ebben Renner Zsuzsanna Viṣṇu Vadkan-*avatār*ájának ikonográfiáját vizsgálja (Az *Aparājitapṛcchā* és az állat alakú Vadkan-ábrázolások; 221–238. old.), ezen belül a kevésbé elterjedt állat alakú megjelenítést és annak leírását az *Aparājitapṛcchā* (Aparājita kérdései) című műben. Az ikonográfiai megfelelések a konklúzió értelmében arra mutatnak, hogy a mű Rajasthanban íródhatott a 13. század körül. Emellett a cikk érdekes és eredeti elemzését kínálja a vadkan hátán található enigmatikus kis szentélynek, amely eredetileg talán Brahmā istenséghez kapcsolódott, aki jómaga változott vadkanná a mítosz régebbi, védikus változatában, és amely idővel, körülbelül a 9. századtól *līṅgá*vá alakulhatott át. A cikk az értékes ikonográfiai-művészeti elemzés mellett számos eredeti fotót kínál az olvasónak a vadkan alakú ábrázolásokról.

6. Hindi, perzsa, dakhini irodalom

Egy Négyesi Máriának dedikált kötetből természetesen nem maradhatnak el a klasszikus hindi és perzsa irodalmi tanulmányok. Bangha Imre írása (A hindi irodalom kezdetei; 49–64. old.) a hindi irodalom kezdeteit, első kategóriáit-műfajait és társadalmi háttérét vizsgálja. Kimutatja, hogy a hindi irodalom kezdetei egészen a 12. századra nyúlnak vissza, annak ellenére, hogy valójában inkább a 14. századtól beszélhetünk igazán hindi irodalomról. A cikk megkérdőjelez sok hagyományosan elfogadott elméletet, és felveti a kéziratos másolás szövegre gyakorolt befolyását, az eredeti szöveg modernizálódásának problémáját is. A tanulmány vége nagyon érdekes adalékkal szolgál a hindi irodalom kialakulásának társadalmi háttéréről: szemben Sheldon Pollock érvelésével, miszerint a beszélt nyelvek első irodalmi alkotásai királyi udvarokban jöttek volna létre, az első beszélt nyelvi királyi feliratokat követően, a szerző rámutat, hogy a korai hindi alkotások valójában katonai, kereskedelmi és vallási hálózatok csomópontjain születtek, és elterjedésük fontos feltétele volt a kéziratos hagyományozás. Bangha Imre ezáltal újabb fontos érvet szolgáltat a Pollock-féle sematikus elmélettel szemben. Megjegyzendő, hogy Pollock elméletével szemben a tamil irodalom kialakulása kapcsán szintén merülnek fel ellenérvek: Emmanuel Francis ugyanis kimutatta, hogy a tamil esetben a szanszkrit költészet nem volt igazán modellértékű sem a feliratok nyelvében, sem az irodalmi nyelv kialakulásában, mert a középkori politikai és irodalmi nyelvezet elsősorban a régi tamil *caṅkam*-irodalomból táplálkozott.

Kovács Hajnalka cikke (A bételtekercs összetevőinek versengése Bēdil *Muḥīṭ-i A‘zam* című *maṣnavī*-jában; 165–180. old.) is szépirodalmi tárgyú: az indiai perzsa költő, Bēdil egyik misztikus-filozofikus versrészletét elemzi, mely – névleg – a bételtekercs összetevőinek versengéséről szól. A perzsa borköltészet hagyományához híven a vers szimbolikus, így a bételtekercs a költői nyelv jelképévé válik. A rendkívül művelt és részletes verselemzés során azt is megtudjuk, hogy a tipikusan indiai téma, a bételtekercs tárgyalása a műfajban Bēdil tematikus újítása, melyet ráadásul a hagyományos versengési párbeszéd-dal kombinált. A több összetevőből álló tekercs a tekervényes nyelvezet mellett a jelenségek sokasága közti egységet is leképezi, s új jelentésekkel gazdagítja a versciklus többi részét is.

Szintén perzsa témájú Péri Benedek tudományos cikke (Az MTA Könyvtára Keleti Gyűjteményében őrzött Indiában másolt perzsa kéziratok brit tulajdonosai; 207–220. old.). A bevezető röviden összefoglalja a perzsa jelentőségét egyrészt India kultúrájában a muszlim hódítás után, másrészt a britek számára a hatalmi kommunikáció nyelveként. Mint a cikk említi, a brit tisztségviselők közül sokan nyilvánvalóan nemcsak praktikus szempontok miatt érdeklődtek a perzsa nyelv és irodalom iránt, s erről tanúskodik az MTA gyűjteményében

az Indiából származó perzsa kéziratok nagy része is. A tanulmány végigköveti és bemutatja e kéziratok brit tulajdonosait Archibald Swintontól (1731–1804) James O’Kinealyig (1839–1903). Érdekes, hogy a kötetek egy kivétellel Kégl Sándor hagyatékából kerültek az MTA könyvtárába, aki valószínűleg árverésen vette meg őket a századforduló táján.

Muhammad Qulī Quṭb Šāh (1565–1612), Golkonda uralkodója, akinek dakhini nyelvű költeményeiről Szitár Kristóf értekezik (Presztíziskérdés? Kozmopolita és lokális aspektusok Muhammad Qulī Quṭb šāh költészetében; 291–302. old.), szintén írt perzsául is. A kötetben közölt tanulmány alapos történelmi és nyelvészeti bevezető után Muhammad Qulī irodalmi jelentőségét tárgyalja. Figyelemre méltó, hogy a perzsa modellekhez közel álló költő fontosnak tartotta, hogy a helyi, Dekkán környéki, beszélt dakhini nyelvjárásban szerezzék műveinek egy részét, illetve erre fordítsa le a perzsa műveket. Mint Muhammad Qulī példája mutatja, a költők a Dekkánon is „egy életteli, irodalmi potenciállal bíró nyelvet kezdtek mind tudatosabban ápolni” (300. old.) a transzregionális perzsával szemben, miközben a multilingvizmus természetesen szerves része maradt a költői hagyománynak.

7. Modern hindi

A perzsán és az óhindin keresztül így elérkeztünk ahhoz a két cikkhez és témához, melyek legközelebből érintik az ünnevelt tudományos érdeklődési körét: a modern hindi irodalmat és kultúrát.

Sági Péter esszéje (Vallási kötődésű társadalmi kérdések Mamtā Kāliyā prózájában; 251–262. old.) a vallással kapcsolatos társadalmi kérdések megjelenését vizsgálja Mamtā Kāliyā író nő életművében, ezen belül a vallás és a lelkeség kapcsolatát, a babonáság motívumát, a népi vallásosság megjelenítését és a felső kasztbeliek felsőbbrendűség-tudatának témáját. Mint ezt a szerző említi a bevezetőben, a cikk a doktori disszertációjának egy töredékét foglalja össze, ennek következtében talán túlságosan is adatgazdag a beavatatlan olvasó számára. Mindenestre nyilvánvaló, hogy a disszertáció hatalmas mennyiségű anyag feldolgozásán alapul, és valószínűleg egyedülálló tanulmány az író nő munkásságáról.

Hindi, de nem irodalmi témához kapcsolódik Szivák Júlia írása (A szív akkor is indiai marad. Adalékok az indiai diaszpóra és a könnyűzene kapcsolatának megértéséhez; 303–314. old.), mely a brit *bhāṅgrā* könnyűzenei műfaját és az azt létrehozó és formáló brit dél-ázsiai diaszpóra identitáskérdéseit vizsgálja. A bevezető a brit ázsiai diaszpóra kialakulását követi végig a 2000-es évek elejéig, majd a *bhāṅgrā* kialakulását vázolja, ahogyan a hagyományos pandzsábi énekműfajból urbánus hangzásvilágú, hibrid zenei műfaj jött létre. Az utolsó

rész, a *bhāṅgrāt* és az identitáskérdéseket vizsgáló fejezet megemlíti, hogy a *bhāṅgrā* is egyfajta „kitalált hagyomány”, melyet mint a hibrid identitás kifejezését lehet legmegfelelőbben értelmezni. Mindez nem akadályozza annak, hogy más etnikumúak is fogyasszák a *bhāṅgrāt*, miközben az is megjegyzendő, hogy az ázsiai diaszpórán belül ez a műfaj inkább a munkásosztályt képviseli.

A cikk címe találóan utal a híres dalra a Raj Kapoor főszereplésével 1955-ben készült *Śrī 420* című klasszikus hindi nyelvű filmből: „a szív akkor is indiai [marad]”. Ezzel együtt talán utal a *bhāṅgrā* olyan filmbeli megjelenéseire is, mint a *Bend it like Beckham*-ben, melyben a *bhāṅgrā* és az azt hallgató, arra táncoló pandzsábi diaszpóra ugyanúgy főszereplő, mint a női foci. Mindenesetre ez az a cím, illetve mondat, amely Négyesi tanárnőhöz leginkább illik, aki lehet, hogy magyar születésű, de *phir bhī dil hai hindustānī*, azaz a szíve akkor is indiai marad...

Törzsök Judit